

УДК 378:37.011.3-051

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-71-74

ВОЛОЩУК Ілона Аркадіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри педагогіки, ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури розкрито педагогічні умови формування професійних компетентностей майбутніх учителів під час навчання у закладі вищої освіти. Розглянуто також сутність поняття «професійні компетентності».

Дослідження показало, що для формування професійних компетентностей майбутніх фахівців доцільно: розвивати мотивацію студентів до майбутньої педагогічної діяльності; реалізовувати діяльнісний підхід під час лекцій, семінарів, самостійної роботи тощо; удосконалювати завдання навчальної та виробничої практики студентів; залучати їх до створення власних творчих продуктів. Реалізацію даних умов можна здійснити завдяки використанню інтерактивних, евристичних, інформаційно-комунікаційних, дистанційних технологій.

У статті виокремлено перспективні напрямки подальших педагогічних розвідок, а саме: розробка методики формування професійних компетентностей майбутніх вчителів під час навчання у закладі вищої освіти.

Ключові слова: професійні компетентності, майбутні вчителі, педагогічні умови.

Постановка проблеми. На початку XXI століття в освіті, зокрема і в вищій, доволі стрімко здійснюється перехід від знанневоцентричного до компетентнісного підходу в навчанні. Основним пріоритетом даного підходу у діяльності сучасної педагогічної вищої школи є формування компетентного спеціаліста – майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку професійної компетентності майбутніх учителів за різними напрямками підготовки присвячені наукові дослідження – В. Байденка, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зимньої, Л. Кондрашової, О. Локшиної, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, О. Савченко, О. Скворцової, А. Хуторського та інших.

Разом з тим, недостатньо висвітлені умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя під час навчання у закладі вищої освіти.

Мета статті – виокремлення педагогічних умов, забезпечення яких сприятиме формуванню професійних компетентностей майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Проблема підвищення рівня професійних компетентностей майбутнього вчителя, здатного моделювати навчально-виховний процес, створювати власні творчі продукти, впроваджувати нові форми та методи під час професійної діяльності потребує ґрунтовного аналізу та розв'язання.

Розглянемо спочатку як визначають поняття «професійна компетентність» різні науковці у своїх дослідженнях.

У лекціях з педагогіки вищої школи розглядається «комплекс компетенцій фахівця», до складу яких включені інструментальні, міжособистісні, системні та спеціальні компетенції першого та другого рівнів [5, с. 487-488].

О. Біляковська у своєму дослідженні до складових компонентів професійної компетентності вчителя включає: когнітивно-технологічну (спеціальна компетентність із фахового предмета), методичну, комунікативно-ситуативну, соціальну, психолого-педагогічну, прогнозувально-рефлексивну, аутопсихологічну, інформаційно-технологічну, управлінську, кооперативну, полікультурну, валеологічну, загальнокультурну [1, с. 231-232].

О. Дорошенко вважає, що результатом педагогічної освіти з позиції компетентнісного підходу є професійна компетентність вчителя – особистісна характеристика, що включає сформованість мотиваційно-ціннісного, змістовного, діяльнісного, комунікативного й рефлексивного компонентів педагогічної діяльності і яка оцінюється ефективністю їх прояву в професійній діяльності [2, с. 10].

С. Скворцова поняття «професійна компетентність» трактує по різному [6, с. 153-154]:

– професійна компетентність – це властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності;

– професійна компетентність – це єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності;

– професійна компетентність – це спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності.

У Законі України «Про вищу освіту» [3] компетентність розглядається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Погоджуємося з даним визначенням і використовуємо його в своєму дослідженні.

Для успішного формування професійних компетентностей студентів педагогічного закладу вищої освіти необхідно забезпечення певних умов.

О. Біляковська серед умов, що стимулюють професійне зростання вчителя й підвищення рівня його професійної компетентності виокремлює наступні [1, с. 232-233]: довіра у колективі, можливість експериментувати, виявляти творчу ініціативу; налагоджена система методичної підтримки вчителя; любов до педагогічної професії, дітей; потреба у самовдосконаленні, зокрема в самореалізації та самоствердженні; можливість отримати визнання у колективі; систематична самоосвітня діяльність вчителя; навчання на курсах підвищення кваліфікації; участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо; позитивний приклад і вплив учительського середовища; об'єктивна оцінка праці, об'єктивний контроль, атестація; моральне й матеріальне стимулювання.

Спираючись на дані положення та дослідження О. Кривонос [4] виокремимо педагогічні умови, створення яких сприятиме формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців на високому рівні. До них віднесемо:

- розвиток мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності;
- реалізацію діяльнісного підходу під час лекцій, семінарів, самостійної роботи тощо;
- удосконалення завдань навчальної і виробничої практики студентів;
- залучення майбутніх фахівців до створення власних творчих продуктів (дидактичних матеріалів, дистанційних курсів, наукових робіт тощо).

Розглянемо кожну із запропонованих умов детальніше.

Для мотивації студентів різних спеціальностей пропонуємо використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Наприклад, при проведенні лекції можна використати мультимедійний комплект (ноутбук, проектор, екран), студенти при цьому не пишуть конспект цілої теми, а вносять деякі доповнення чи нотатки. Час, що вивільнюється при цьому, можна використати для обговорення проблемних питань шляхом евристичної бесіди; вирішення навчальних задач з використанням інтерактивних технологій; проведення контролю знань студентів, а потім порівняння їх відповідей з тими, що висвітлилися на екрані.

Проведення занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу використовувати навчальні завдання, розроблені на принципах інтерактивності, проблемності, творчості, що має суттєвий вплив на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. При цьому посилюється мотивація до досягнення поставлених цілей, відбувається інтенсифікація навчального процесу, підвищення зацікавленості студентів, активізація навчальної діяльності.

Діяльнісний підхід дозволяє ефективно здійснювати навчальну діяльність майбутніх учителів, бо він характеризується: використанням активних прийомів та методів навчання (наприклад, інтерактивні технології у поєднанні з інформаційно-комунікаційними); залучення до аналізу спільної продуктивної діяльності (проведення дискусій, обговорень як у аудиторії так і у мережі Інтернет) тощо. У центрі процесу навчання, за таких умов, знаходиться особистість студента з його індивідуальними особливостями. Організація процесу навчання базується на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, педагогічної співпраці при вирішенні навчально-пізнавальних

завдань (консультації, онлайн-підтримка); надання кожному суб'єктові навчального процесу можливості вибору індивідуальної траєкторії навчання (дистанційні курси тощо).

Таким чином, реалізація діяльнісного підходу у організації навчального процесу є однією із провідних педагогічних умов формування професійних компетентностей майбутніх педагогів.

Педагогічна практика є складовою професійної підготовки майбутніх вчителів є важливим етапом практичної підготовки студентів до майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Під час практики спочатку у школі, а потім і у закладі вищої освіти студентів потрібно залучати до створення власних мультимедійних презентацій та конспектів з предмету; вивчення та розміщення науково-методичних матеріалів в мережі Інтернет; використання під час проведених уроків чи занять інформаційно-комунікаційних технологій та педагогічних програмних засобів з предмету; участі у конференціях, вебінарах тощо.

Залучати студентів до створення власних творчих продуктів, можна не лише під час практики, а й при написанні курсових та магістерських робіт. Наприклад, написати у співавторстві з науковим керівником тез чи статті з проблеми, що в них розкривається; на заняттях з методики вивчення предмету з їх спеціальності використовувати творчі, евристичні домашні завдання (створення дидактичного матеріалу тощо). Також можна розробляти у рамках дослідження факультативний чи дистанційний курс для обдарованих учнів чи дітей з особливими освітніми потребами тощо. Викладачу також потрібно залучати студентів до наукової діяльності кафедри; участі у конкурсах науково-дослідницьких робіт.

Реалізацію цієї умови можна здійснити завдяки використанню дидактичних можливостей інноваційних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних, евристичних, інформаційно-комунікаційних, дистанційних.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування професійних компетентностей майбутніх вчителів є актуальною проблемою сучасної вищої педагогічної освіти. Для її успішного розв'язання доцільно створити наступні педагогічні умови: розвивати мотивацію студентів до майбутньої педагогічної діяльності, реалізовувати діяльнісний підхід під час навчальної і самостійної діяльності, удосконалювати завдання з навчальної і виробничої практики, організувати процес формування професійних умінь майбутніх педагогів через залучення їх до створення власних творчих продуктів.

Процес формування професійних компетентностей на високому рівні у навчальному процесі майбутніх вчителів передбачає застосування новітніх інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, евристичних, дистанційних технологій, розширення сфери міжпредметних зв'язків, урахування індивідуальних можливостей, знань і досвіду студента, активізацію та залучення його до самостійної, наукової роботи тощо.

Дана проблема не вичерпується проведеним дослідженням. Перспективні напрямки подальших педагогічних розвідок вбачаємо у розробці методики формування професійних компетентностей майбутніх вчителів під час навчання у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2011. № 7. С. 229–234. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf> (дата звернення 06.03.2019).
2. Дорошенко Є. Г. Развитие предметной компетентности студента на основе методики проектно-исследовательского обучения курса «Теоретические основы информатики»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Красноярский государственный педагогический университет им. В. П. Астафьева. Красноярск, 2009. 25 с.
3. Закон про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 10.03.2019).
4. Кривонос О. Б. Умови формування професійних компетентностей майбутніх педагогів. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2016. № 9. С. 117–122.
5. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. пос. / ред. В. І. Лозова. Харків: ОВС, 2006. 496 с.
6. Скворцова С. О. Види професійної компетентності вчителя. Наука і освіта. 2009. №10. С. 153–156.

References

1. Biliakovska, O.O. (2011) *Profesiina kompetentnist uchytelia yak skladova efektyvnoi pedahohichnoi diialnosti [Professional competence of the teacher as a component of effective teaching activity]*. Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu Scientific herald of Melitopol State Pedagogical University. (Issue 7), (pp. 229-234). Retrieved from <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf> [in Ukrainian].
2. Doroshenko, E.G. (2009) *Rasviviye predmetnoy kompetentnosti studenta na osnove metodiki proyektno-issledovatel'skogo obutneniya kursa "Teoreticheskie osnovy informatiki" [Development substantive competence of the student based on the methodology of design and research training course "Theoretical Foundations of Computer Science"]*. Extended abstract of candidate's thesis. Krasnoyarsk [in Russian].
3. *Zakon pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. [Law on Higher Education]*. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia 10.03.2019) [in Ukrainian].
4. Kryvonos, O.B. (2016). *Umovy formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh pedahohiv [Terms of formation of professional competences of future teachers]*. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences. (Issue 9), (pp. 117-122). Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].
5. Lozova, V.I. (Eds.). (2006). *Lektsii s pedagogiki vischos skoli: navch. pos. [Lectures on pedagogics of high school]*. Harkiv. OVC [in Ukrainian].
6. Skvortsova, S.O. (2009). *Vydy profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Types of professional competence of the teacher]*. Nauka i osvita Science and education, 10, 153-156 [in Ukrainian].

VOLOSHCHUK Iona, candidate of pedagogical sciences, Senior Lecturer of the Department of Pedagogy, State Higher Educational Institution "Kryvyi Rih State Pedagogical University".

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCES

Abstract. *In this article the pedagogical conditions of forming a future teacher's competence are discovered on the analysis of scientific literature. The notion 'professional competence' is explained as dynamic combination of knowledge and skills, professional, civil features, moral values, that identifies one's capability to carry out successfully further professional activity; and it is the result of learning on the certain level of higher education.*

The research showed that for forming professional competence it is expedient to develop students' motivation for future pedagogical activity, to implement an activity approach during lectures, seminars, individual works etc., to improve students' job training, to organize the process of forming professional skills of future teachers via involving them in creating their own creative product.

For students' motivation we offer to use new informative and communicative technologies. It will facilitate the intensification of the educational process, increase their interest, activate educational activities, create conditions for practical use of knowledge.

Activity approach allows to effectively carry out educational activity of future teachers, because it is characterized by: using active methods of training; involvement in the analysis of joint productive activities, etc.

Facilitating the formation of future teachers' professional competence in the course of pedagogical practice will ensure further improvement of their professional skills.

The high level of formation of professional competence of the future teacher will be indicated by the creation of their own multimedia presentations and notes on the subject; placement of scientific and methodical materials on the Internet; methodically balanced use of information and communication technologies and pedagogical software tools on the subject during the conducted lessons; participation in conferences, webinars for self-education and self-improvement, etc.

The article outlines perspective directions of further pedagogical investigations, namely: development of the method of formation of professional competences of future teachers during studying at a higher education establishment.

Key words: *professional competence, future teachers, pedagogical conditions.*

*Одержано редакцією: 01.03.2019 р.
Прийнято до публікації: 16.03.2019 р.*